

DIMITRIE CANTEMIR

300

Pr. prof. univ. dr. Ion VICOVAN

Pr. lect. univ. dr. Cristian-Alexandru BARNEA

Dr. Eduard RUSU

(editori)

Lucrările

Simpozionului Internațional

„Dimitrie Cantemir”,

9-11 noiembrie 2023, Iași

doxologia

Pr. prof. univ. dr. Ion VICOVAN
Pr. lect. univ. dr. Cristian-Alexandru BARNEA
Dr. Eduard RUSU
(editori)

DIMITRIE CANTEMIR – 300

Lucrările Simpozionului
 Internațional „Dimitrie Cantemir”,
9-11 noiembrie 2023, Iași

Colecția „Dumitru Stăniloae”

Seria „Universitas”

Coordonatorii seriei: Pr. conf. univ. dr. Paul-Cezar Hârleăoanu

Pr. conf. univ. dr. Emilian-Iustinian Roman

Pr. lect. univ. dr. Cristian-Alexandru Barnea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Dimitrie Cantemir - 300 : lucrările Simpozionului Internațional

"Dimitrie Cantemir", 9-11 noiembrie 2023, Iași / ed.: pr. prof univ. dr.

Ion Vicovan, pr. lect. univ. dr. Cristian-Alexandru Barnea, dr. Eduard

Rusu. - Iași : Doxologia, 2025

ISBN 978-630-301-205-6

I. Vicovan, Ion (ed.)

II. Barnea, Cristian-Alexandru (ed.)

III. Rusu, Eduard (ed.)

94

929

Redactor: Lia Gociu

Referent lingvistic (limba engleză): Conf. univ. dr. Sorina Chiper

Referent lingvistic (limba franceză): Prof. univ. dr. Felicia Dumas

Tehnoredactor: Rema Zugravu

Design copertă: Ștefan Pintilie

Prepress: Leonard Lunguleac

Editura Doxologia, Cuza-Vodă 51, 700038, Iași

Tel.: +40 374704804

E-mail: editura@doxologia.ro

 Editura Doxologia

Comenzi:

<https://edituradoxologia.ro>

Email: comenzi@edituradoxologia.ro

Tel.: +40 724 550 463

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor aparține integral autorilor.

Coperta I: Dimitrie Cantemir (*Demetrius Cantemirius Palatinus Moldaviae*),
gravură poloneză din timpul domniei (1710-1711).

© Doxologia, 2025

ISBN 978-630-301-205-6

Pr. prof. univ. dr. Ion VICOVAN
Pr. lect. univ. dr. Cristian-Alexandru BARNEA
Dr. Eduard RUSU
(editori)

DIMITRIE CANTEMIR – 300

Lucrările Simpozionului
International „Dimitrie Cantemir”,
9-11 noiembrie 2023, Iași

DOXOLOGIA
Iași, 2025

CUPRINS

Cuvânt înainte

Pr. prof. univ. dr. Ion Vicovan 7

„Dimitrie Cantemir încă rămâne mare”

Înaltpreasfințitul Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei 11

„Cantemir este uriaș”

Pr. prof. univ. dr. Ion Vicovan 15

Dimitrie Cantemir – Inorogul alb al gândirii românești

Mihai Chirica 19

„Cantemir este un simbol”

Prof. univ. dr. Tudorel Toader 21

Testamentul lui Dimitrie Cantemir

Dr. Ștefan Lemny 23

Sfântul Dimitrie de Tesalonic în opera și activitatea ctitoricească a lui Dimitrie Cantemir

Acad. Andrei Eșanu, Dr. Valentina Eșanu 39

Biserica și școala în vremea cantemireștilor. Idei și fapte

Prof. univ. dr. Petronel Zahariuc 63

„Per Crucem, Tuam conserva politicam”. Dimitrie Cantemir, Biserica Ortodoxă și monarhia creștină: Câteva considerații (I)

Conf. univ. dr. Ioan-Augustin Guriță 99

Învățătura creștină ortodoxă – constantă a educației, vieții și operei lui Dimitrie Cantemir

Pr. prof. univ. dr. Ion Vicovan 141

La place de Dimitrie Cantemir dans l’histoire de la musique ottomane

Fikret Karakaya 171

The master musicians of the music science: on the music notation of a Mevlevi Sheikh, Nâyî Osman Dede, and a prince, Dimitrie Cantemir <i>Prof. dr. Nilgün Doğrusöz</i>	187
Importanța lui Dimitrie Cantemir pentru muzica românească laică și religioasă <i>Dr. Constantin Răileanu</i>	215
Muzica clasică orientală în Țările Române, în timpul lui Dimitrie Cantemir. Kemân-ul în spațiul românesc <i>Dr. Eduard Rusu</i>	227
Cantemir, făuritorul de cuvinte. Despre lexicul neologic din operele în limba română ale voievodului-cărturar <i>Prof. univ. dr. Eugen Munteanu</i>	271
<i>Filii Aesculapii et Medicamina</i> în opere cantemiriene de limbă latină <i>Conf. univ. dr. Claudia Tărnăuceanu</i>	319
Dimitrie Cantemir – Omagiu expozițional 2023 <i>Virginia Popa</i>	331

CUVÂNT ÎNAINTE

Biserica cultivă prin excelență memoria înaintașilor. Ea îi cinstește pe sfinți, „eroii credinței”, îi pomenește pe eroii neamului și pe ctitorii bisericilor, dar îi comemorează și pe bărbații de seamă ai Patriei. Între aceștia din urmă, un loc aparte îl ocupă marele cărturar și domn moldovean – Dimitrie Cantemir (1674-1723), „prima mare personalitate intelectuală a românilor care și-a croit drum în cultura europeană”.

Întrucât în anul mântuirii 2023 s-au împlinit 300 de ani (1723) de la mutarea la Domnul a marelui cărturar român de talie europeană, în memoria sa au fost organizate ample și diverse manifestări culturale și religioase, la nivel regional și național.

Menționez că manifestările culturale dedicate marelui român nu sunt o premieră, Biserica l-a comemorat în mod special și cu alte prilejuri. De pildă, în anul 1935, când osemintele sale au fost aduse din Rusia în România și înhumate în biserica Mănăstirii „Sfinții Trei Ierarhi”, Mitropolia Moldovei (Mitropolitul Nicodim Munteanu și Episcopul-vicar Grigorie Leu „Botoșăneanul”) a organizat numeroase momente de rugăciune și omagiere reflectate mai cu seamă în ziarele timpului.

Mai târziu, în 1973, când se împlineau 250 de ani de la trecerea sa la cele veșnice, având în vedere anvergura-i uriașă, excepționala sa lucrare recunoscută de către prestigioasa Academie de la Berlin, cunoscător și apărător al Ortodoxiei, Biserica Ortodoxă Română îi dedica numeroase, felurite și valoroase studii publicate în reviste sale bisericești de prestigiu (*Biserica Ortodoxă Română, Glasul Bisericii, Mitropolia Moldovei și Sucevei, Mitropolia Ardealului, Mitropolia Olteniei*).

Revenind la evenimentele dedicate lui Cantemir la împlinirea a 300 de ani de la plecarea sa în veșnicie, un loc aparte îl ocupă *Simpozionul Internațional Cantemir 300*, organizat de Arhiepiscopia Iașilor, Mitropolia Moldovei și Bucovinei, și Facultatea de Teologie „Dumitru Stăniloae” din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, manifestare academică de anvergură, desfășurată la Mănăstirea „Sfinții Trei Ierarhi” din Iași, locul de odihnă al domnitorului Dimitrie Cantemir (din 1935) și la Muzeul Mitropolitan din ansamblul Centrului eparhial Iași.

Evenimentul a fost prefațat de organizarea Festivalului de muzică orientală, în perioada 26-28 mai 2024, de către Arhiepiscopia Iașilor (coordonator manager cultural dr. Eduard Rusu), festival la care au participat coruri, respectiv grupuri corale renumite din străinătate și nu numai (Bezmârâ-Istanbul-Turcia, Ansamblul Neo-classical-Teheran-Iran și Ansamblul cameral de muzică veche „Anton Pann” - București).

Manifestările au debutat, în data de 9 noiembrie, cu Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie urmată de slujba de pomenire al marelui savant, oficiate de Înaltpreasfințitul Părinte Teofan, Arhiepiscopul Iașilor și Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, înconjurat de un ales sobor de preoți și diaconi. Au continuat apoi în Sala Gotică, unde a avut loc deschiderea oficială a lucrărilor Simpozionului.

La ceremonia de deschidere oficială a Simpozionului, moderată de subsemnatul, au participat Arhipăstorul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Teofan, Rectorul primei Universități moderne a României, profesorul universitar dr. Tudorel Toader, Primarul Municipiului Iași, Mihai Chirica, academicieni, profesori universitari, clerici, oameni de cultură.

După alocuțiuni, participanții au audiat câteva piese muzicale interpretate de membrii corului „Sfântul Iosif cel Milostiv” al Facultății de Teologie, fondat și condus de PC Pr. lect. univ. dr. Gabriel Ionuț Nastasă, apoi au vernisat o interesantă și valoroasă expoziție organizată de ostenitoarele Bibliotecii „Dumitru Stăniloae” a Centrului eparhial Iași, coordonate de Doamna Director Virginia Popa, dedicată marelui domn cărturar, constând din cărți

ale autorului comemorat sau diverse ediții ale acestora (au fost expuse „Descriptio Moldaviae”, ediția princeps la „Istoria creșterii și descreșterii Imperiului otoman” și „Locuri obscure în catehism” și altele).

Conferința inaugurală a fost susținută de renumitul profesor Ștefan Lemny (doctor în istorie al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, stabilit la Paris din 1990, ostenitor al Bibliotecii Naționale a Franței, specialist recunoscut pe această temă, autor al mai multor lucrări dedicate lui Cantemir („Cantemireștii – aventura europeană ai unei familii din secolul al XVIII-lea”, „Dimitrie Cantemir-un principe român în zorile Luminilor europene”, „Dimitrie Cantemir-un destin românesc în luminile europene” etc.) în aceeași veche, primitoare și plină de istorie Sală Gotică a mănăstirii.

După prelegerea inaugurală, lucrările au continuat în aceeași zi, ca și în zilele următoare, 10 și 11 noiembrie, în Sala Sinaxar din cadrul Muzeului Mitropolitan a Centrului eparhial Iași cu susținerea referatelor de către distinși invitați: Academician Andrei și cercetător științific Valentina Eșanu (Republica Moldova), prof. univ. dr. Petronel Zahariuc (Facultatea de Istorie, Iași), Pr. prof. univ. dr. Ion Vicovan (Facultatea de Teologie „Dumitru Stăniloae”, Iași), conf. univ. dr. Ioan-Augustin Guriță (Facultatea de Istorie, Iași), Pr. prof. univ. dr. Daniel Benga (Universitatea „Ludwig Maximilian”-München-Germania), Pr. conf. univ. dr. Octavian Moșin (Universitatea de Stat din Chișinău, Republica Moldova), Pr. conf. univ. dr. Daniel-Niță Danieleescu (Facultatea de Teologie „Dumitru Stăniloae”, Iași), Fikret Karakaya (Ansamblul de muzică Bezmară-Turcia), prof. dr. Nilgün Dogrusoz (Conservatorul de Stat de Muzică Turcească, Istanbul-Turcia), dr. Constantin Răileanu (Președintele Asociației pentru Cultură și Tradiție „Anton Pann”- București), dr. Eduard Rusu (Iași), prof. univ. dr. Bogdan Crețu (Facultatea de Litere, Iași), prof. univ. dr. Eugen Munteanu (Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Academia Română, Iași), conf. univ. dr. Claudia Tărnauceanu (Facultatea de Litere, Iași), lect. univ. dr. Ioana Rapciuc (Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, Academia Română, Iași).

La finalul celor trei zile bogate în referate, dezbateri și discuții a avut loc o sesiune de concluzii. Deschisă, prezentată și moderată de către subsemnatul, în sesiunea de final au luat cuvântul mai mulți dintre distinșii participanți, evidențiind importanța manifestării de comemorare a personalității marelui cărturar și domn român, care, asemenea poporului din care a odrăslit, are vocație spre universal, valoarea operei sale, care nu a fost scrisă doar pentru contemporani, ea fiind receptată într-un mod propriu de fiecare generație, moștenirea sa esențială pentru numeroase domenii (istorie, muzică, filosofie, filologie, etnografie ș.a.), având o anumită relevanță chiar și pentru teologie etc.

Această importantă manifestare academică, iată se finalizează acum, scoaterea la lumină a volumului ce conține referatele participanților invitați. Din acest punct de vedere, această apariție editorială, pe lângă bucuria unei lucrări duse la bun sfârșit, ne oferă plăcutul prilej de a exprima aleasă grațitudine celor care, în diferite moduri, au contribuit la organizarea și desfășurarea simpozionului, precum și la publicarea volumului de față.

Astfel, mulțumim, cu aleasă recunoștință, mai întâi, Înaltpreasfințitului Părinte Teofan, Arhiepiscopul Iașilor și Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, pentru sprijinul acordat organizării și desfășurării simpozionului, pentru cuvântul rostit în deschiderea lucrărilor lui, precum și pentru binecuvântarea publicării acestui volum. Respectuoase mulțumiri aducem sectorului Învățământ al Arhiepiscopiei Iașilor (PC Părinte Consilier Cristian A. Barnea și dr. Eduard Rusu, secretar științific), ostenitorilor postului de Radio și Televiziunii Trinitas, ostenitorilor Doxologia Media și editurii „Doxologia” a Centrului eparhial Iași pentru publicarea lucrărilor simpozionului.

Mulțumind tuturor susținătorilor, participanților și ostenitorilor, sperăm ca volumul de față să constituie un impuls spre mai buna cunoaștere a Istoriei Bisericii și a Neamului întru valorificarea moștenirii marilor și vrednicilor înaintași.

Pr. prof. univ. dr. Ion Vicovan,
Decanul Facultății de Teologie „Dumitru Stăniloae” din Iași